

„Další občané“ a jejich podíl na rozhodování civilních soudů

TOMÁŠ HOLČAPEK*

„Other citizens“ and their involvement in the decision-making of civil courts

Summary: Decision-making in courts is not an exclusive domain of judges. Whether, and to what extent, should non-judges participate in it has remained a relevant question for the whole existence of courts staffed by professional judges. The level of involvement of these „other citizens“ (as called by Article 94 paragraph 2 of the Constitution) varied in time. Sometimes they were given prominence as a means of connecting justice with the people, the latter being the source of all state power (Article 2 paragraph 1 of the Constitution). Sometimes their role diminished. These persons are not just the lay judges, but also various other „non-judges“, such as court clerks, judicial assistants and others. Even their appraisal develops in time, as the case law of the Constitutional Court shows. The critical problem is how to reflect several contradictory factors, including legitimacy, independence, efficiency, protection of the parties' rights, or type of the case subject matter.

Keywords: civil courts, judges, court clerks, lay judges

DOI: <https://doi.org/10.71372/PKGH7410>

Rozhodování sporů o právo je přirozeně stejně staré jako právo samo. Již jen to napovídá, že po většinu historie je nevykonávali profesionální, právně vzdělaní soudci. Nahlédneme-li byť jen do českých právních dějin, vidíme, že požadavek na právní kvalifikaci se prosadil až v novověku, postupně a pozvolna, a k oddělení soudnictví od správy došlo v podstatě až v druhé polovině 19. století. Nešlo navíc o jednosměrný proces, v době socialistického režimu Československa druhé poloviny 20. století můžeme pozorovat protipohyb spočívající v přesunu části rozhodovací činnosti zpět na správní orgány, typicky národní výbory.

Ani v současnosti, v poměrech České republiky aspirující na to, být demokratickým právním státem,¹ není řešení soukromoprávních sporů, které je hlavním předmětem zájmu tohoto příspěvku, vyhrazeno pouze soudům, byť ty v něm hrají zcela zásadní roli.² Pravomoc soudů je v některých případech zákonem zúžena ve prospěch jiných orgánů veřejné moci, např. Českého telekomunikačního úřadu, Energetického regulačního úřa-

du aj.³ Zásadně však zůstává zachována možnost přezkumu jejich rozhodnutí soudy, a to v řízení podle části páté OSŘ.⁴ Za tradiční prvek v současné právní úpravě lze pokládat připuštění, aby přinejmenším některé soukromoprávní spory rozhodovali na základě dohody stran rozhodci, jejichž nálezy je pak postaven na roveň rozsudku.⁵ Jelikož strany se podřizují rozhodčímu řízení dobrovolně, je zde ingerence státu relativně omezená a přezkum rozhodčích nálezů je omezen v podstatě jen na základní procesní aspekty.⁶

Zůstaneme-li u civilních soudů, je vcelku pochopitelné, že v nich z hlediska personálního obsazení při rozhodování sporů a dalších právních věcí vnímáme jako stěžejní roli profesionálních soudců. Jejich postavení, způsob vzniku funkce, kvalifikační předpoklady a materiální zabezpečení zde není nutno obšírněji rozebírat. Tvoří v každém případě jádro fungování soudů, byť bez pomoci dostatečného administrativního aparátu by svou činnost samozřejmě nemohli reálně vůbec vykonávat. Předmětem zájmu tohoto příspěvku je, nakolik se na rozhodovací činnosti

* Autor působí jako odborný asistent na katedře občanského práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy. E-mail: holcapek@prf.cuni.cz.

¹ Článek 1 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Ústava“).

² Předpokládáno ostatně mj. v článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, vyhlášené pod č. 2/1993 Sb. (dále jen „Listina“).

³ Srov. § 7 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OSŘ“) a s tím související právní předpisy, např. zákon č. 29/2000 Sb., o poštovních službách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 458/2000 Sb., energetický zákon, ve znění pozdějších předpisů atd.

⁴ Čímž je respektován duch a účel článku 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod vyhlášené pod č. 209/1992 Sb. i článku 36 odst. 2 Listiny.

⁵ Srov. § 28 odst. 2 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZŘŘ“).

⁶ Srov. značně limitované důvody pro zrušení rozhodčího nálezu soudem podle § 31 ZŘŘ.

civilních soudů (myšleno tedy – vzhledem k jednotnosti soudní soustavy obecných soudů v České republice – obecných soudů, když rozhodují o soukromoprávních věcech) podílejí jiné osoby než profesionální soudci.

Ústavněprávní základ

V rovině ústavního práva upravuje složení soudů především článek 94 Ústavy.⁷ Z článku 93 Ústavy je zřejmé, že hovoří-li o soudcích (obecných soudů), míní tím profesionály jmenované do funkce prezidentem republiky. Pro „nesoudce“ podílející se na rozhodování soudů Ústava žádné zvláštní označení nezavádí, v článku 94 odst. 2 je nazývá „dalšími občany“ a přenechává detailnější úpravu, nepochybně včetně otázky vhodného pojmenování, zákonu. V době přijímání Ústavy krátce před rozdělením Československa byla pozornost zaměřena spíše na jiné otázky než obsazení soudů, z kusého textu a strohé důvodové zprávy tedy mnoho dalšího neplyne. Lze nicméně vycházet z toho, že v době přijetí Ústavy se na rozhodování soudů podíleli laičtí přísedící a ústavodárce nepochybně tehdy existující realitu bral v potaz. „Další občané“ tedy jistě zahrnují minimálně právě přísedící. Je též patrné, že jde jen o možnost, nikoli povinnost („zákon může stanovit...“). Ústava zřetelně preferuje rozhodování profesionálními soudci a případně úplné eliminaci „dalších občanů“ z této činnosti nijak nebrání.⁸

Odpověď na otázku, jaký účel má podle Ústavy účast „dalších občanů“ v rozhodování soudů plnit, lze v literatuře nalézt např. v podobě, že jde o „prohloubení demokratičnosti výkonu soudnictví i zajištění jisté formy jeho kontroly ze strany ‚veřejnosti‘“.⁹ Opatrnost této formulace zřejmě souvisí se skepsí zákonodárce ohledně rozhodovací úlohy „nesoudců“, ostatně článek 94 Ústavy přístriktně jazykovým výkladem připouští jejich podíl toliko „vedle soudců“, tedy doplňkově.¹⁰ To je vcelku snadno představitelné u přísedících,¹¹ avšak stává se problematickým v okamžiku, kdy v tomto ustanovení Ústavy spatřujeme též oporu pro činnost zcela jiného typu „nesoudců“, tedy především různých zaměstnanců soudů (vyšších soudních

úředníků, asistentů soudců, justičních kandidátů apod.).¹² Pokud má činnost těchto osob mít nějaký reálný přínos, vyžaduje to, aby alespoň některé úkony činily samostatně, byť třeba pod nějakým obecným dohledem či s možností přezkumu ze strany soudce. Slovní spojení „vedle soudců“ pak musíme nutně chápat poněkud širěji, a to tak, že alespoň určité typy agend, vnímané obecně jako méně zasahující či méně rizikové z hlediska ochrany základních práv a svobod lidí, mohou být svěřeny jim k relativně samostatnému vyřizování.

Ústavní soud se významem článku 94 odst. 2 Ústavy v kontextu nesoudcovských zaměstnanců soudů zabýval ve dvou stěžejních plenárních nálezech týkajících se postavení vyšších soudních úředníků. Z jejich porovnání je patrný určitý vývoj náhledu Ústavního soudu na tuto problematiku v čase, ovlivněný zřejmě i obměnou jeho složení.

V nálezu ze dne 22. 5. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 31/10, zaujala většina Ústavního soudu značně restriktivní stanovisko. Zdůraznila, že s ohledem na to, že je zásadní rozdíl mezi postavením soudce a vyššího soudního úředníka z hlediska osobní nezávislosti, osobních předpokladů i požadavků na odbornou úroveň, nesmí takový úředník vykonávat úkony, pro něž jsou tyto vlastnosti nezbytné. „Vyšší soudní úředník má být pomocníkem soudce, jenž napomáhá dosažení přiměřené délky soudního řízení tím, že vykonává úkony jednoduché či rutinní povahy. Složitější záležitosti, vyžadující právní erudici, či situace, v nichž soud nemůže být z povahy věci reprezentován nikým jiným než soudcem (meritorní rozhodnutí, rozhodnutí konečná, významnější rozhodnutí v přípravě jednání), účast vyšších soudních úředníků nepřipouští. Jinak se ze souzení stává ve skutečnosti úřadování.“¹³ Nález dále sděluje, že „soudnictví je činnost, kterou u soudů vykonávají soudci (...). Podíl dalších osob na výkonu soudnictví je výjimkou z tohoto pravidla, a je proto zapotřebí k ní přistupovat restriktivně.“¹⁴ Pouhá pomocná role vyšších soudních úředníků či asistentů soudců znamená, že se „mohou (...) podílet i na úkonech jiných, uloží-li jim to soudce; tyto úkony ale toliko

⁷ Který zní: (1) Zákon stanoví případy, kdy soudci rozhodují v senátu a jaké je jeho složení. V ostatních případech rozhodují jako samosoudci. (2) Zákon může stanovit, ve kterých věcech a jakým způsobem se na rozhodování soudů podílejí vedle soudců i další občané.

⁸ Shodně LANGÁŠEK, T. Komentář k článku 94, bod 12. In RYCHETSKÝ, P., LANGÁŠEK, T., HERC, T., MLSNA, P. a kol. *Ústava České republiky: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, dostupné v ASPI, stav k 1. 8. 2015; a též SLÁDEČEK, V. Komentář k článku 94, bod 9. In SLÁDEČEK, V., MIKULE, V., SUCHÁNEK, R., SYLLOVÁ, J. *Ústava České republiky. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, str. 1088.

⁹ Takto ji zodpovídá SLÁDEČEK, V., *op. cit.*, bod 7, str. 1087.

¹⁰ LANGÁŠEK, T., *op. cit.*

¹¹ Jak výslovně zmiňuje SLÁDEČEK, V., *op. cit.*, bod 8, str. 1087.

¹² Což v podstatě připouští jak LANGÁŠEK, T., *op. cit.*, bod 17, tak SLÁDEČEK, V., *op. cit.*, bod 11, str. 1089.

¹³ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 5. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 31/10, bod 35.

¹⁴ Tamtéž, bod 41.

připravují, a soudce je pak musí učinit svým vlastním jménem, a tedy na svou vlastní odpovědnost.“¹⁵ K tomuto velmi omezujícímu závěru uvedl ve svém disentu Vladimír Kůrka poměrně výstižně, že „pasuje vyšší soudní úředníky (jakož i asistenty soudce) do pozice, jejíž přínos je soudci – poněkud eufemisticky řečeno – mizivý“.¹⁶

Ústavní soud nicméně později citovaný postoj významně zmírnil. V nálezu ze dne 30. 7. 2019, sp. zn. Pl. ÚS 32/18, setrval na tom, že článek 94 odst. 2 Ústavy má za cíl „vytvoření prostoru pro laický prvek v jinak odborně chápaném soudnictví“, který „může mít například podobu spolurozhodování ‚dalších‘ občanů v senátu jako ‚přisedících‘ nebo v podobě porotních soudů“, avšak „podílet se ‚vedle soudců‘ na rozhodování soudu znamená jen možnost rozhodovat společně se soudcem. Zákon nemůže obcházet ústavní pravidla výkonu soudní moci tím, že jej přenechá na jiné osoby, které k němu nebyly předepsaným způsobem demokraticky legitimovány a ve vztahu k nimž se neuplatní záruky soudcovské nestrannosti a nezávislosti.“¹⁷ Zároveň však poukázal na to, že zákonodárce má možnost zajistit účinnou právní ochranu za využití více prostředků, než je jen rozhodování soudců. Pro příklad zmínil rozhodování svěřené notářům a soudním exekutorům, kteří též nemají atributy nezávislosti. Podle Ústavního soudu je důležité posoudit splnění ústavních požadavků v rámci soudního řízení jako celku. „Pokud by ale zákon přece jen svěřil jiným osobám než soudcům také oprávnění k výkonu rozhodovací pravomoci soudu, a to jinak než ‚vedle soudců‘ podle čl. 94 odst. 2 Ústavy, jejich rozhodnutí by nebylo bez dalšího neústavní. Je zřejmé, že by nešlo o soudní rozhodnutí ve smyslu všech na ně kladených ústavních požadavků. Z tohoto důvodu by se jím samotným nemohla vyčerpat soudní ochrana podle čl. 90 Ústavy, respektive nemohlo být jím být naplněno základní právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Je rovněž vyloučeno, aby takto vydané rozhodnutí představovalo podklad pro zásah do základních práv a svobod tam, kde je takovýto zásah podmíněn rozhodnutím soudu. Rozhodnutí soudu vydané jinou osobou než soudcem by mohlo představovat pouze určitou jinou zvláštní formu právní ochrany, byť poskytované

v rámci soudního řízení. Nesmělo by jít o výkon pravomoci, která je ústavním pořádkem vyhrazena výlučně soudcům. Současně by muselo být zajištěno, že vydání rozhodnutí bez účasti soudce bude moci být kompenzováno v dalších fázích soudního řízení, jejichž součástí bude i přezkum tohoto rozhodnutí soudcem.“¹⁸ Jinak řečeno, v určitém, limitovaném, relativně obecně popsaném rozsahu lze připustit i rozhodování „nesoudců“, je-li zajištěna možnost přezkumu jejich rozhodnutí soudcem. V každém případě však neplatí, že by úkony soudu mající povahu rozhodnutí musel provádět vždy soudce svým vlastním jménem a na svou vlastní odpovědnost.¹⁹ „Za předpokladu, že v konečném důsledku není vyloučen přístup jednotlivce k soudu, má zákonodárce široký prostor pro nalezení řešení, jež s ohledem na specifika konkrétního právního vztahu umožní dosáhnout účinnou ochranu práv v požadované kvalitě.“²⁰

Stěžejní aspekty rozhodování „dalších občanů“

Uvažujeme-li o roli či možné roli „dalších občanů“ v civilním procesu, zvažujeme, jaký účel by měla plnit, jaké přínosy by mohla mít a jaké náklady (v širokém slova smyslu, tedy i v podobě různých mimoekonomických nevýhod) by s ní byly spojeny. Taková rozvaha bude nutně odlišná u přisedících, chápaných ve významu laiků ustanovených dočasně do čestné funkce vykonávané typicky vedle vlastního povolání, na jedné straně a u nesoudcovských, ale stálých a primárně za to placených zaměstnanců soudů na straně druhé. Pro tyto účely je možno úvahy rozčlenit do několika základních kategorií či hledisek a zabývat se postupně především legitimitou soudů, nezávislostí při rozhodování, efektivitou, povahou řízení či otázkou rozhodovaných za účasti nesoudců a ochranou práv účastníků.

Legitimita

Legitimitu soudů si můžeme pracovním vymezením jako obecný respekt k tomu, že soudy jsou povolány soukromoprávní spory a jiné záležitosti rozhodovat, spojený s přiměřenou důvěrou, že tak činí v souladu s hodnotami, které ve společnosti dominují. Obojí spolu v demo-

¹⁵ Tamtéž, bod 43.

¹⁶ Tamtéž, odlišné stanovisko soudce Vladimíra Kůrky, část III.

¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 7. 2019, sp. zn. Pl. ÚS 32/18, bod 38.

¹⁸ Tamtéž, bod 48.

¹⁹ Tamtéž, bod 57.

²⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 11. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 24/21, bod 70.

kratickým právním státě souvisí. Nestačí jen uznání, že soudy jsou oprávněny vykonávat určitou výšeč moci, ale musí tak činit v zájmu uchování společenského souladu a demokratického řádu. To samozřejmě neznamená, že soudní rozhodnutí musejí být vždy obdařena všeobecnou popularitou. Pokud by ale převážná část společnosti začala být přesvědčena, že soudy jí neslouží, nýbrž sledují zájmy jiné (vlastní či výrazně partikulární), a že od nich rozumnou ochranu práv nelze očekávat, legitimita se vytratí. Idea legitimacy je vyjádřena v článku 2 odst. 1 Ústavy.²¹ Lid se obecně podílí, přímo či nepřímo, na ustavení všech tří mocí ve státě.²² V případě moci soudní tak činí nepřímo, zvolením prezidenta a členů Poslanecké sněmovny, o jejichž důvěru se opírá vláda, která vzhledem k praktickému fungování (nominování kandidátů na soudce) i nutnosti kontrasignace rovněž hraje při obsazování soudů zásadní roli. Nicméně vedle této poměrně abstraktní role může být součástí vykonávání soudní moci i to, když z lidu vzejdou osoby, které participují na rozhodování konkrétních právních pří. Na této základní myšlence bylo budováno postavení přísedících. Jejich účast na rozhodování může posilovat důvěru veřejnosti, že soudy budou rozhodovat v souladu s hodnotami sdílenými převážnou částí společnosti a jakousi intuitivní představou o tom, co je v konkrétním případě spravedlivé.²³

Na druhou stranu lze ovšem namítnout, i v této teoretické rovině, že vzhledem ke složitosti současné lidské společnosti a nesčetných právních poměrů v ní je vhodné svěřit aplikaci právních pravidel těm, kteří jsou k tomu odborně vybaveni, spíše než těm, kteří budou aplikovat převážně své cítění založené pouze – bez jakéhokoli snižování jejího významu – na obecné zkušenosti. V jiných oborech činnosti si ostatně počínáme obdobně, neboť léčení lidí přenecháváme kvalifikovaným zdravotnickým pracovníkům, navrhování mostů kvalifikovaným architektům a inženýrům atd. Právní normy jsou, odpoutáme-li se od zcela banálních případů, řádově složitější než pravidla nějakého sportu nebo

hry, kterým rozumí podle vlastního přesvědčení kdekdo. Pokud by soudy byly vnímány tak, že rozhodují sice „lidově“, avšak zcela neodborně, jejich legitimitu by to patrně spíše oslabilo.²⁴

Závažnou námitkou proti legitimizační funkci účasti „dalších občanů“ v rozhodování civilních soudů je i míra, v jaké se tak prakticky děje, resp. v případech civilních přísedících do 31. 12. 2024 dělo. Jak vyplývá ze statistiky Ministerstva spravedlnosti,²⁵ podíl řízení, v nichž se v prvním stupni na rozhodování účastnili přísedící, tzn. fakticky v pracovních věcech,²⁶ činil v letech 2018 až 2021 soustavně méně než 1 %.²⁷ To logicky znamená, že ve více než 99 % řízení rozhodoval samosoudce. Pak lze ovšem o legitimizaci soudů prostřednictvím laického prvku hovořit jen stěží.²⁸ Pokud by tuto úlohu měl plnit, vyžadovalo by to naopak zcela zásadní rozšíření počtu řízení, v nichž by se rozhodovalo senátně, tedy v podstatě návrat do poměrů zhruba tak 60. let minulého století.

Pokud jde o „další občany“ v podobě ne-soudcovských zaměstnanců soudů, jejich podíl na rozhodování z hlediska legitimacy soudů pochopitelně žádnou zvláštní hodnotu nepřidává, neboť budou zpravidla vnímáni jako institucionální součást soudů, tedy podobně jako sami soudci.

Další aspekty

Nezávislost při rozhodování je nepochybně jednou ze stěžejních vlastností, které jsou po soudech v demokratickém právním státě požadovány. Má více aspektů, nicméně pokud bychom ji vztáhli k samotným osobám soudců, resp. „dalších občanů“ povolaných k rozhodování, jde především o garanci trvalosti funkce, neodvolatelnost, nepřeložitelnost, adekvátní hmotné zabezpečení či požadavek neslučitelnosti funkcí a zdržení se výkonu potenciálně problematických či kolizi zájmů vyvolávajících činností. Tyto atributy pokládal za stěžejní i Ústavní soud v obou shora citovaných plenárních nálezech týkajících se pozice vyšších soudních úředníků. Těžko

²¹ Podle něhož je lid je zdrojem veškeré státní moci a vykonává ji prostřednictvím moci zákonodárné, výkonné a soudní.

²² Srov. RYCHETSKÝ, P. Komentář k článku 2, bod 3. In RYCHETSKÝ, P., LANGÁŠEK, T., HERC, T., MLSNA, P. a kol. *Ústava České republiky: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, dostupné v ASPI, stav k 1. 8. 2015.

²³ S otázkou legitimacy zde úzce souvisí i další kategorie, zejména demokratičnost a transparentnost výkonu státní moci; srov. BOHÁČEK, M. Výhody a nevýhody laické participace v soudnictví. *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 22, 2014, č. 2, str. 159–160.

²⁴ Srov. též BOHÁČEK, M., *op. cit.*, str. 163.

²⁵ Obsažené v důvodové zprávě k návrhu zákona posléze vyhlášeného pod č. 319/2024 Sb., kterým byl institut přísedících v civilních sporech odstraněn.

²⁶ Dle § 36a odst. 1 písm. a) OSŘ ve znění účinném do 31. 12. 2024.

²⁷ Nezabýváme se zde vzhledem k zaměření příspěvku rolí přísedících v kárných senátech podle zákona č. 7/2002 Sb., o řízení ve věcech soudců, státních zástupců a soudních exekutorů, ve znění pozdějších předpisů, v nichž jsou naopak přítomni vždy.

²⁸ A proto vyznívá poněkud odtržené od reality argumentace v tomto směru obsažená ve stanovisku prezidenta republiky při vetování novely posléze schválené jako zákon č. 319/2024 Sb.; viz sněmovní tisk č. 598/5 z 9. volebního období Poslanecké sněmovny.

ovšem přehlédnout, že takto vymezené požadavky na to, aby určitá osoba mohla být pokládána za osobně nezávislou, jsou ve své šíři natolik náročné, že je v podstatě nikdo jiný než soudci nemůže naplnit. Jinak řečeno, pokud by někdo byl vybaven všemi těmito atributy, bude materiálně v postavení soudce, i kdyby se jeho funkce tak nenazývala.

Z řečeného zároveň plyne, že „další občané“, a to ať již přísedící, nebo nesoudcovští zaměstnanci soudů, tuto míru nezávislosti nikdy plně vykazovat nebudou. Ve vztahu k přísedícím sice právní úprava pochopitelně nezávislost požadovala,²⁹ nicméně negarantovala jim trvalost funkce,³⁰ hmotně je nijak zvláště nezabezpečovala³¹ a vycházela samozřejmě z předpokladu, že mohou běžně a plnohodnotně vykonávat nějaké povolání. Obdobně nelze osobní nezávislost naplňující všechny uvedené prvky shledat u nesoudcovských zaměstnanců soudů. Zde lze ovšem říci, že absence dostatečné garance osobní nezávislosti je závažnějším problémem u přísedících, kteří se podíleli na meritorním rozhodování a měli v senátě většinu, tudíž mohli profesionálního soudce přehlasovat, než u nesoudcovských zaměstnanců, jestliže je garantována možnost přezkumu jejich rozhodnutí soudcem; ten totiž má u poslední uvedených konečné slovo.³²

Můžeme proto konstatovat, že nikoli plnohodnotná osobní nezávislost je u „dalších občanů“ obecně přítomnou nevýhodou, přičemž je namístě ji poměřovat s jinými možnými výhodami, které jejich participace na rozhodování má přinést.

Efektivita a kvalita soudního rozhodování je zásadně důležitá jak pro to, aby se v konkrétním případě dostalo jedinci ochrany jeho práv, tak i pro celkové, systémové fungování soudnictví. Heslo *fiat iustitia pereat mundus* je vznešeným mottem, ale ve skutečnosti si kolaps soudnictví způsobený přemrštěným úsilím věnovaným hledání spravedlnosti v jednotlivých případech nepřejeme. Ostatně, mezi justicí a spravedlností je stejný poměr jako mezi zdravotnictvím a zdravím. Obě hodnoty uvedené na druhých místech jsou cílem či ideálem, o který usilujeme, ale zároveň si jsme vědomi omezenosti kapacit, času a možností pro jejich dosahování. Justice či

zdravotnictví coby odvětví lidské činnosti jsou a vždy budou zatíženy nedokonalostmi či nedostatky. V případě hledání spravedlnosti jde o ostatně i o problém omezenosti poznání okolností konkrétního případu, kterému soud nemůže věnovat nekonečný čas, které může provádět jen za použití dostupných prostředků, typicky důkazních, které nemusejí poskytovat pravdivý a úplný obraz skutečnosti.

Z pohledu efektivity soudního rozhodování bývá účast přísedících pokládána spíše za nevýhodu či přítěž. Vyžaduje složitější organizaci, zapojení více osob, zvyšuje pravděpodobnost prodloužení řízení kvůli překážkám typu nemoci apod. Oproti této nevýhodě by mohl být postaven přínos spočívající ve zvýšení kvality rozhodnutí skrze vnesení nových, nerutinních pohledů na věc. Hovoří se zde o prolamování uzavřenosti justice či korektivu justičních stereotypů, případně vnesení odborných znalostí z občanského povolání přísedícího.³³ Je ovšem dosti spornou otázkou, nakolik je tento přínos reálný. Pokud jde o vnášení pohledů založených na životní zkušenosti konkrétního přísedícího, záleží na tom, jaká konkrétní zkušenost to je a jak je využitelná právě v okolnostech případu, který soud v danou chvíli řeší. Není jisté, že taková zkušenost povede v daném případě k lepšímu rozhodnutí; naopak může rozhodování zatížit určitými předsudky či zkratkovitým uvažováním. Co se týče případné odbornosti, zde je dvojí problém. Jednak i zde by se musela odbornost přísedícího protnout s tím, co je pro řešení daného sporu potřeba, což je spíše věcí náhody, jednak odborné znalosti přísedícího, stejně jako odborné znalosti soudce, nemohou s ohledem na potřebu přezkoumatelnosti nahrazovat procesně korektní zjišťování skutkového stavu např. znaleckým posudkem.³⁴

Ve vztahu k nesoudcovským zaměstnancům soudů je jejich vyšší zapojení obecně spíše přínosné z hlediska efektivity soudního rozhodování, neboť umožňuje přenést na ně některé úkoly soudců, na druhou stranu ovšem může dojít vzhledem k obvykle nižší odborné úrovni ve srovnání se soudci k určitému snížení kvality. Jde ovšem do značné míry o systémovou úvahu: jestliže budeme trvat

²⁹ Srov. zejména § 79 a § 80 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění účinném do 31. 12. 2024.

³⁰ Ba dokonce umožňovala jejich předčasné odvolání zastupitelstvem, které je zvolilo; srov. dosíť obecné ustanovení § 97 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění účinném do 31. 12. 2024.

³¹ K tomu viz též ODEHNALOVÁ, J. Laický prvek v soudním procesu a některé ústavněprávní aspekty. *Právní rozhledy*, roč. 19, 2011, č. 14, str. 516–520.

³² K tomu srov. již výše zmíněný nálezk Ústavního soudu ze dne 30. 7. 2019, sp. zn. Pl. ÚS 32/18.

³³ Srov. BOHÁČEK, M., *op. cit.*, str. 162.

³⁴ K tomu lze odkázat již na zprávu občanskoprávního kolegia bývalého Nejvyššího soudu České socialistické republiky publikovanou ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 1/1981 civ.

na tom, aby co nejvíce rozhodovací činnosti skutečně prováděli soudci, a to zároveň nikoli jen formálně tím, že by pouze podepisovali rozhodnutí nakoncipovaná někým jiným (např. asistentem soudce), může to mít pozitivní vliv na promyšlenost a správnost výstupů, avšak logicky to povede k potřebě významně vyššího počtu soudců se všemi náklady s tím spojenými.

V této souvislosti vstupuje do hry i potřeba přiměřeného zohlednění *povahy předmětu řízení*. Lze předpokládat, že určité druhy kauz řešených soudy mohou být pro uplatnění „nesoudců“ vhodnější než jiné. Vedle doznívajícího senátního rozhodování věcí pracovních se hovoří např. o věcech rodinných, neboť v záležitostech rodinného soužití, výchovy a výživy dětí apod. jde o otázky, s nimiž má nějakou osobní zkušenost téměř každý člověk. Na druhou stranu je možno i zde zopakovat námitku již výše vznesenou, tedy že taková osobní zkušenost může v jednotlivém případě představovat jen další zdroj neobjektivity a předpojatosti v rozhodování (např. v úvaze, kterému z rodičů má být dítě svěřeno do péče, jak se mají k sobě rodinní příslušníci chovat atd.).

Dalším významným aspektem je potřeba zajistit *ochranu práv účastníků soudních řízení*. V této souvislosti jde jak o práva hmotná, tak o práva procesní, přičemž v obecné rovině je ochrana práv i Ústavou soudům vytčena jako stěžejní úkol.³⁵ Legitimní otázkou je, zda účast „dalších občanů“ v rozhodování nemůže úroveň této ochrany narušit.

Ve vztahu k přísedícím je zřejmým rizikem to, že nebudou postupovat podle práva, ať již z důvodu jeho neznalosti, nebo proto, že to mohou pokládat za zbytečný či v konkrétním případě nespravedlivý formalismus. Pochopitelně mohou existovat situace, kdy může být zrovna takové „odpoutání se“ od platného práva, zejména chápaného příliš úzce či doslovně, namísto, nicméně v mnoha případech by znamenalo spíše narušení standardu ochrany, který mohou účastníci soudního řízení opodstatněně očekávat.³⁶ Reálné fungování justice, v níž působí přísedící, v podstatě nutně spoléhá na dva hlavní mechanismy, které popsane riziko zmírňují. Jednak se mlčky předpokládá, že přísedící se v právních otázkách nechají do značné míry vést profesionálním soudcem, přinejmenším vlivem zpravidla dosti rozdílné míry odbor-

né kvalifikace, jednak – což je samozřejmě mechanismus transparentnější a objektivně více seznatelný – lze případná pochybení napravit v rámci opravných prostředků. Dlužno ovšem dodat, že široká možnost opravných instancí zasahovat do rozhodnutí, na nichž se podíleli přísedící, sice napomáhá garantovat práva účastníků, na druhou stranu může ovšem vyprázdnit ten přínos, který laická participace v daném případě vůbec měla.

Ve vztahu k nesoudcovským zaměstnancům soudů je problém ochrany práv účastníků řešen do značné míry podobně. Jednak v rovině neformální, zde skrze pokyny příslušného soudce, jak má daný úředník postupovat (kterými se pochopitelně obvykle řídí), jednak v rovině formální zajištěním možnosti přezkumu rozhodnutí soudcem.

Závěrem

Můžeme s poměrně velkou mírou jistoty odhadovat, že otázka vhodného podílu „dalších občanů“ na rozhodování civilních soudů nebude s konečnou platností vyřešena nikdy.³⁷ Vývoj společnosti a společenských poměrů může vést k jejímu novému přehodnocení a odlišnému zodpovězení. V současnosti směřujeme spíše k nárůstu technické a procedurální složitosti, což přinejmenším uplatnění laického prvku příliš nesvědčí; naproti tomu to může vést k větší tendenci snažit se pomoci profesionálním soudcům v jejich práci širší možností delegace na nesoudcovské zaměstnance soudů.

Z hlediska legitimacy soudů lze zrušení institutu přísedících v pracovněprávních sporech provedené zákonem č. 319/2024 Sb. pokládat za změnu spíše symbolickou než zásadní. Prozatím se nezdá, že by legitimita českých soudů byla vnímána jako problematicky nízká. Nejeví se tedy, že by bylo možno přinejmenším v nejbližší době očekávat z tohoto směru tlak na znovuzavedení přísedících, či dokonce rozšíření jejich působnosti.

Z pohledu efektivity soudnictví jako systému, resp. odvětví činnosti se nabízí uvažovat spíše než o posílení rozhodovací role přísedících o tom, jak účelně, hospodárně, ale zároveň spravedlivě řešit spory o malé nároky. Jde o téma vybočující z hlavního předmětu zájmu tohoto příspěvku, nicméně do určité míry s ním souvisí. Nákladnost vedení řízení

³⁵ Srov. článek 90 Ústavy.

³⁶ Srov. BOHÁČEK, M., *op. cit.*, str. 163.

³⁷ Platí to pochopitelně obdobně i v řízení trestním, srov. PROUZA, D., HÁJEK, M. Laický prvek při soudním rozhodování v trestních věcech aneb přísedící ano či ne? *Trestněprávní revue*, 2010, č. 7, str. 201–208.

a rozhodování především o malých (a to ne jen bagatelních) pohledávkách je neúměrná jejich výši, přičemž tyto náklady nese stát, zatímco prospěch z nich je často dosti sporný. Aniž by bylo možno zde provádět detailní výpočty, stačí uvážit, kolik stojí, pokud jednomu takovému případu věnuje soudce v souhrnu byť jen dvě či tři hodiny práce, navýšeno o poměrnou část nákladů na podpůrný administrativní personál a technický provoz soudu. Zde by bylo ekonomicky racionální zapojit ve větší míře nesoudcovské zaměstnance soudů na úkor činnosti samotných soudců, zároveň to s sebou ovšem nese riziko zjednodušeného, schematického rozhodování nevěnujícího náležitou pozornost aspektům typu dobrých mravů, ochrany spotřebitele apod., zejména jsou-li účastníci daných řízení (typicky

žalovaní) často pasivní. Alternativou může být další rozšíření role jiných orgánů veřejné moci, typicky správních orgánů, se zachováním možnosti přezkumu v soudním řízení. Výhody a nevýhody jsou ovšem obdobné, tedy na jednu stranu možná vyšší efektivita, na druhou stranu větší riziko paušálního rozhodování zvýhodňujícího některé účastníky proti jiným.

Ať již budou konkrétní uspořádání a role „nesoudců“ v rozhodování civilních soudů jakékoli, platným zůstane základní požadavek na zodpovědné, rozumné, poctivé a odborné rozhodování samotných soudců. Právě oni svou prací nejen určují kvalitu justice jako takové, ale představují též etalon, jímž lze činnost „nesoudců“ poměřovat. K udržování legitimacy soudů přispívá tato práce, je-li dobrá, každý den.

... je pouze jediné právo, jímž je poutána pospolitost lidská a jež stanovil pouze jediný zákon: ten zákon, to je svrchovaně spravedlivý rozum, dávající příkazy a zákazy. A kdo jej nezná, je člověk nespravedlivý...
 Marcus Tullius Cicero (De Legibus I, XV, 42)

Hledáme odvážné, zvědavé a pracovité kandidáty, kteří:

- se chtějí učit umění špičkové argumentace a komerční advokacie
- ctí svrchovaně spravedlivý rozum
- oceňují svobodu a volnost
- rádi splynou s inspirativním a přátelským kolektivem
- pracují proto, aby žili, a nežijí proto, aby pracovali
- umí plynule česky a anglicky

Zájemci – od studentů až po praktikující advokáty –
 obraťte se na PracujtesNami@JSK.cz

JSK v číslech

Na trhu od roku **2004**

Celkem právníků: **34**

Muži / ženy: **50/50**

Docenti výjimeční
 ve svém oboru: **2**

Rozhodci: **4**

Úspěšnost našich koncipientů
 u advokátních zkoušek:
100 % napoprve

